

“Bilgiyi Enerjiye Dönüştüren Üniversite”

GEÇMİŞ BUGÜN GELECEK
BATMAN

Editörler

Prof. Dr. İdris DEMİR
Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah MANAP

Batman Üniversitesi Yayınları
2022

Batman Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun **29/12/2022** tarih ve **2022/48** sayılı kararı ile basılmıştır.

Batman Üniversitesi Yayınları No: 06
Kitap Adı: Geçmiş Bugün Gelecek

ISBN: 978-605-70729-6-2

Kapak Tasarım: Ömer Özdemir

İç Tasarım: Ferhat Korkmaz-Ömer Özdemir

1. Baskı - Batman / 2022

© Batman Üniversitesi Yayınevi – Sertifika NO: 51640 Batman Üniversitesi Batı Raman Kampüsü 72100 Merkez / Batman 0488 217 3500 – 444 9 072 Tüm yayın hakları saklıdır.

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın yayımlanamaz, elektronik veya mekanik yollarla kopyası yapılamaz, bilgi olarak depolanamaz veya çoğaltılamaz.

Yazılardaki görüş ve sorumluluklar ilgili yazarlara aittir.

GEÇMİŞ BUGÜN GELECEK BATMAN

MOLLA MUHAMMED ZİVİNGÎ VE “LEVÂMÎ‘U’R-RAHMÂN” ADLI TEFSİRİ

Doç. Dr. Mehmet Nurullah AKTAŞ

Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü,

m.nurullahaktas@hotmail.com.

Özet

Kur’ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber’e (s.a.s.) nâzil olduğu andan itibaren bizzat kendisi tarafından muhataplara tebliğ ve tebyin edilen bir kitaptır. Resûl-i Ekrem’in (s.a.s.) vefatı ile birlikte Kur’ân, Hz. Ebû Bekir döneminde yaklaşık bir yıl süren çalışma neticesinde iki kapak arasına alınmış, Hz. Osman döneminde de yaklaşık beş yıllık zaman zarfında istinsahı tamamlanmıştır. İslam coğrafyasının genişlemesiyle birlikte farklı kültürlerle ve dillere mensup insanların İslam’a girmesi, Kur’ân’ın anlama ve yorumlama çabalarını etkilemiştir. Tefsir tarihine bakıldığında lügavî tefsir, işarî tefsir, fikhî tefsir, edebî tefsir ve ilmî tefsir gibi pek çok metotla Kur’ân’ın tefsirinin yapıldığı görülmüştür. Müfessirin yaşadığı asrın ihtiyaçları, söz konusu muhatapların talepleri ve ilgili müfessirlerin öncelikleri gibi etkenler bu metotların şekillenmesini etkilediğini ifade etmek mümkündür. Bu metotlarla yazılan tefsirlere bakıldığında tefsir tarihinde zengin bir literatürün oluştuğu müşahede edilmiştir. Bu tebliğimizde Batman’da ikamet ederken vefat eden merhum Molla Muhammed Zivingî’nin (1940-2020), “*Levâmi‘u’r-rahmân fi tefsîri ahkâmi’l- Kur’ân*” adlı tefsiri ele alınacaktır. Kürtçe kaleme alınan bu tefsir, bu dilde yazılan ilk fikhî tefsir olma niteliğini taşımaktadır. Bu tefsir, Arap harfleriyle yazılmış olup henüz yayınlanmamıştır. Ele almaya çalıştığımız “*Levâmi‘u’r-rahmân fi tefsîri ahkâmi’l- Kur’ân*” adlı eser, tefsir tarihinde fikhî tefsir veya Ahkâmu’l-Kur’ân olarak ifade edilen metotla kaleme alınan tefsirlerden biridir. Tefsirin müellifi, doğrudan ahkâmla ilgili ayetleri tefsir etmekle iktifa etmemiş tefsirini yaptığı sürenin bütün ayetlerini bu bakış açısıyla tefsir etme cihetine gitmiştir. Tefsirin yazarı Molla Muhammed Zivingî (1940-2020), Mardin’in Savur ilçesine bağlı Armutalan Köyü’nde (Zivingâ Menda) dünyaya gelmiştir. Zivingî, medrese tahsilinin büyük bir kısmını Mardin’in Savur ilçesine bağlı Başkavak Köyü’nde (Ahmediyye) tamamlamış ve medresesinin baş müderrisi Şeyh Seyfuddin’dan (ö. 1958) ilmî icazetini almıştır. Molla Muhammed Zivingî, bir müddet icazet aldığı medresede ders verdikten sonra bölgedeki birçok köyde fahri imamlığın yanında müderrislik vazifesini de ifa etmiştir. 1986’da “Dâru’s-Selâm” olarak nitelediği Batman’a yerleşmiş ve ilmi çalışmalarına burada devam etmiştir. Zivingî, başta “*Levâmi‘u’r-rahmân fi tefsîri ahkâmi’l- Kur’ân*” adlı onüç ciltlik hacimli tefsiri olmak üzere Arapça ve Kürtçe dillerinde me’sûr ve manzum birçok eser vermiştir. Zivingî, 2020 yılında Batman’da vefat etmiş ve burada defnedilmiştir.

Anahtar Kelime: Tefsir, Ahkâmu’l-Kur’ân, Molla Muhammed Zivingî, Levâmi‘u’r-rahmân fi tefsîri ahkâmi’l-Kur’ân.

MOLLA MUHAMMED ZİVİNGÎ AND HIS WORK CALLED AS “LEVÂMÎ‘U’R-RAHMÂN”

Doç. Dr. Mehmet Nurullah AKTAŞ

Abstract

From the moment The Holy Qur'an was revealed to The Holy Prophet, it was preached and explained to the addressees by himself. After the death of the Messenger of Allah, During the reign of Abu Bakr, Quran was started to be made into a book as a result of the work that took about a year. And during the reign of Caliph Uthman the copying process was completed within 5 years. With the expansion of the Islamic geography, the conversion of

GEÇMİŞ BUGÜN GELECEK BATMAN

people with different cultures and languages to Islam has affected the understanding and interpretation of the Qur'an. When we look at the history of tafseer, we can see that the interpretation of the Qur'an with many methods such as lexical tafseer, isharî tafseer, fiqh tafseer, literary tafseer and scientific tafseer has been done. It is possible to state that factors such as the needs of the century in which the author lived, the demands of the relevant addressees and the priorities of the relevant author affected the shaping of these methods. When we look at the tafseers written with these methods, we can see that a rich literature has been formed in the history of tafseer.

In this paper, the tafseer, “Levâmi‘u‘r-rahmân fi tefsîri ahkâmi‘l- Kur‘ân” of the late Molla Muammer Zivingî (1940-2020), will be discussed. Written in Kurdish, it's the first fiqh tafseer that's written in this language. This tafseer is written with Arabic letters and it's not been published. “Levâmi‘u‘r-rahmân fi tefsîri ahkâmi‘l- Kur‘ân” is written With the method expressed as fiqh tafseer or Ahkam al-Qur'an in the history of tafseer. The author of the tafseer, has not only interpreted the verses related to fiqh, but all verses. The author of the tafseer Molla Muhammad Zivingî (1940-2020) was born in Armutalan Village (Zivingâ Menda) in the Savur district of Mardin. Zivingî passed away in Batman in 2020 and was buried here.

Keywords: *Tafseer, Ahkâmu‘l-Kur‘ân, Molla Muhammad Zivingî, Levâmi‘u‘r-rahmân fi tefsîri ahkâmi‘l- Kur‘ân.*

1. Giriş

Kur‘ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber‘e (s.a.s.) nâzil olduğu andan itibaren bizzat kendisi tarafından muhataplara tebliğ ve tebyin edilen bir kitaptır. İslam coğrafyasının genişlemesiyle birlikte farklı kültürlerle ve dillere mensup insanların İslam‘a girmesi, Kur‘ân‘ın anlama ve yorumlama çabalarını etkilemiştir. Tefsir tarihine bakıldığında lügavî tefsir, isharî tefsir, fikhî tefsir, edebî tefsir ve ilmî tefsir gibi pek çok metotla Kur‘ân‘ın tefsirinin yapıldığı görülmüştür. Müfessirin yaşadığı asrın ihtiyaçları, söz konusu muhatapların talepleri ve ilgili müfessirlerin öncelikleri gibi etkenler bu metotların şekillenmesini etkilediğini ifade etmek mümkündür. Bu metotlarla yazılan tefsirlere bakıldığında tefsir tarihinde zengin bir literatürün oluştuğu müşahede edilmektedir. Fikhî tefsir metoduyla yazılan tefsirden biri de Molla Muhammed Zivingî‘nin kaleme aldığı “*Levâmi‘u‘r-rahmân fi tefsîri ahkâmi‘l- Kur‘ân*” adlı tefsirdir.

Molla Muhammed Zivingî (Mehmet Oğuz), 01.01.1940 tarihinde Mardin‘in Savur ilçesine bağlı Armutalan (Zivingâ Menda) Köyü‘nde doğdu. Zivingî, yazdığı eserlerinde kendisini adı geçen köye nispetle Muhammed Zivingî olarak tanıtmaktadır. Malum olduğu üzere Mardin ve çevresinde Zivingâ Mendâ, Zivingâ Şıkâka, Zivingâ Hacı Ali gibi Ziving ismine nispetle pek çok köy bulunmaktadır. Bunlardan en çok meşhur olanı, Şırnak‘ın Güçlükönak ilçesine bağlı Zivingâ Şıkâka (Ağaçyurdu) köyüdür. Bu köy, uzun yıllar öğrenci yetiştiren lakin herhangi bir kitap kaleme almamış olan Molla Muhammed Zivingî (ö. 1971) ile tanınmıştır. Zivingâ Şıkâka köyüne nispet edilen Zivingî daha çok müderrislik kimliği ile tanınırken çalışmamızın konusunu teşkil eden Zivingî ise müderrisliğin yanında yazdığı kitaplarla da öne çıktığını ifade etmek mümkündür.

Molla Muhammed Zivingî, medrese tahsilinin büyük bir kısmını Mardin‘in Savur ilçesine bağlı Başkavak (Ahmediyye) Köyü‘nde tamamlamıştır. Zivingî, Ahmediyye medresesi müderrislerinden

GEÇMİŞ BUGÜN GELECEK BATMAN

Şeyh Muhammed Ârif (ö. 1984) ile Şeyh Muhammed Afif'ten (ö. 1993) ders almış, 1958 yılında Ahmediyye medresesinin baş müderrisi Şeyh Seyfuddin'den (ö. 1958) de ilmî icazetini almıştır. Molla Muhammed Zivingî, bir müddet bu medresede ders verdikten sonra Hisarkaya (Keleha Pozreş), Köyü, Pınardere (Elfân) Köyü, Şahintepe (Tılşâmê) Köyü, Yazır (Kanzerip) Köyü, İsapınar (İsapar) Köyü ve Soylu (Dêrîş) Köyü gibi Savur ve Bismil ilçelerine bağlı pekçok köyde fahri imamlığın yanında talebe de yetiştirmiştir.

1986'dan itibaren Batman'a yerleşen Zivingî, ilmi çalışmalarına burada devam etmiştir. Zivingî, Batman'a olan muhabbet ve bağlılığını ifade ederken Batmanlı âlimlere hitaben yazdığı bir mektupta huzur ve güvenin hâkim olduğu İslam diyarı manasına gelen "Dâru's-Selâm" ifadesini kullanmıştır.

Zivingî, 08 Kasım 2020 tarihinde 80 küsur yaşında Batman'daki bir hastanede tedavi görürken geçirdiği beyin kanaması sonucu vefat etmiştir. Cenazesi ömrünün yaklaşık son 35 yılını geçirdiği Batman'da defnedilmiştir. Zivingî, Meryem hanımefendi ile evli olup bu evliliğinden altısı erkek beşi kız on bir çocuk dünyaya gelmiştir.

Duruşu ve vakarıyla örnek olan Zivingî, tebessümü yüzünden eksiltmemiş ve muhataplarıyla seviyelerine uygun bir şekilde iletişim kurmuştur. Çocuklarına özellikle de kız çocuklarına çok düşkün olan Zivingî, onların eğitimi ile özel olarak ilgilenmiştir.

Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde ikamet etmekte olan ve aynı zamanda Zivingî'nin medrese arkadaşı olan Molla Hamza'nın aktardığına göre⁴¹⁶ Zivingî, tefsire olan vukufiyeti ile tanınmış, uygun gördüğü ortamları ders, müzakere, vaaz ve irşad olarak değerlendirmiştir. Ailesiyle yaptığımız görüşmede⁴¹⁷ de Zivingî, Batman'a yerleştikten sonra oğlunun işlettiği terzi dükkanı ile yakın mesafedeki Mevlâna Camii'ni mesken edinmiştir. İşyerinde dostlarıyla buluşmuş, gelen fikhî meslelere fetva vermiş ve yanında taşıdığı tefsirini kaleme almıştır. Adı geçen camide uzun yıllar imam hatip olarak görev yapan Abdullah Işık ile yaptığımız görüşmede⁴¹⁸ ise Zivingî'nin camiye düzenli olarak geldiğini, burada diğer ilim ehliyle buluştuğunu, ağırlıklı olarak ahkâm ayetlerine yoğunlaştıklarını ve kendi aralarında bazen de hadis metinleri okuduklarını ifade etmiştir. Zivingî, camide kaldığı süre içerisinde bu tür ilmi müzakerelerin yanında tefsirini yazmaya devam etmiş, yorulunca da yanında taşıdığı Kur'ân-ı Kerîm'i okuyarak vaktini değerlendirmiştir.

Muhammed Zivingî, başta "Levâmi'u'r-rahmân fî tefsîri ahkâmi'l- Kur'ân" adlı on üç ciltlik hacimli tefsiri olmak üzere Arapça ve Kürtçe dillerinde me'sûr ve manzum birçok eser kaleme almıştır. Bu çalışmalar, el yazma olarak mevcut olup henüz basılmamıştır.

2. Eserleri:

2.1. *Kitâbu nehci'l-muhtâc fî menâsiki'l-hâc*: Zivingî, 134 sayfadan oluşan bu çalışmasını 1990 hac mevsiminde 1426 hacı adayının Mina'daki tünelde izdiham nedeniyle vefat etmesi nedeniyle

416 Bu görüşme, 7 Kasım 2021'de Bismil'de gerçekleşmiştir.

417 Bu görüşme, 27 Mayıs 2021'de Zivingî'nin Batman'daki evinde gerçekleşmiştir.

418 Bu görüşme, 27 Kasım 2021 tarihinde Batman Merkez Mevlâna Camii'nde gerçekleşmiştir.

GEÇMİŞ BUGÜN GELECEK BATMAN

kaleme almıştır. Zivingî'nin bu izdihamdan çok etkilendiği, yeni izdihamların oluşmaması için farklı mezheplerin görüşlerini mukayese etme cihetine giderek bu çalışmayı ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

2.2. *Musaffâtu'l-kulûbi mine'z-zulm*: Bu eser, Ataullah el-İskenderî'nin (ö. 709/1309) el-Hikemu'l-'Atâiyye adlı eseri üzerine Arapça olarak kaleme alınan manzum bir çalışma olup 64 sayfadan oluşmaktadır.

2.3. *Risâletu hakâiki'l-hakâik*: Kürtçe olarak yazılan bu eser, yaklaşık 2000 beyitten oluşmaktadır. Divan niteliğinde olan bu çalışma, Allah'ın varlığı, Allah'ın varlığına delalet eden deliller, insanın yaratılışı, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) nitelikleri ve risaletin ispatı ve mucizeler ile ilgili hasımların iddialarını çürütmek üzere serdedilen akli deliller gibi birçok konuyu içermektedir.

2.4. *er-Risâletu'l-muvaddiha li'r-ribâ*: Arapça olarak kaleme alınan ve riba meselesine dair olan bu risale, 45 sayfadan oluşmaktadır. Zivingî, bu risaleyi ilk olarak müstakil olarak yazmış bilahare riba meselesinin ele alındığı Bakara Sûresi 275-281 ayetlerinin tefsiri bağlamında “Mebhesun fi'r-risâleti'l-müstakille fi'r-ribâ bi'l-âyâti ve'l-ahâdîs” başlığı altında *Levâmi'u'r-rahmân* adlı tefsirinde zikretmiştir.

2.5. *Risâletün fî mâ tesetteru bihi'l-mer'e ve mâ hüve mevdiu't-tesettür ve keyfiyetü't-tesettür*: 31 sayfadan oluşan ve Arapça olarak kaleme alınan bu risale, tesettür meselesini işlemektedir.

2.6. *Levâmi'u'r-rahmân fî tefsîri ahkâmi'l-Kur'ân*: Tebliğimizin konusunu da teşkil eden bu çalışma, yazarın en önemli çalışmasını teşkil etmektedir. Bu hacimli eser, aşağıda detaylı bir şekilde incelenecektir.

3. Zivingî'nin “Levâmi'u'r-rahmân” Adlı Tefsir Çalışması

Molla Muhammed Zivingî'nin kaleme aldığı bu tefsir, 13 ciltten oluşmakta olup Fatiha Sûresi ile başlamakta ve Ahzâb Sûresi'nin 49. ayetine kadar devam etmektedir. Zivingî'nin ömrü iktifa etmediği için bu tefsirini tamamlayamamıştır. Tefsirin tam ismi, “Kur'ân'daki ahkâm ayetlerinin tefsirinde Rahmanî parıltılar” manasına gelen “Levâmi'u'r-rahmân fî tefsîri ahkâmi'l-Kur'ân”dır.

Zivingî, bu tefsirini mahtut olarak Kürtçe'nin Kürmancî lehçesiye Arap harflerini esas alarak, sade ve akıcı bir üslup ile kaleme almıştır. Bu eseri, Zivingî'nin diğer çalışmalarından ayırt eden en önemli özellik, Zivingî'nin isminin bu tefsir üzerinde yer almamış olmasıdır. Zivingî'nin, kendi ismini yazmayı tefsirinin tamamlanması sonrasına bırakmış olması muhtemeldir. Zira tamamladığı diğer eserlerinde hem kendi ismini hem de kendisine ders veren hocalarının isimlerini zikretmiştir.

Zivingî, Ahkâmu'l-Kur'ân'a dair Kürtçe lisanıyla tefsir yazılmadığını dolayısıyla bu tefsirin ahkâm alanında yazılan ilk Kürtçe tefsir olma niteliği taşıdığını belirtmiştir. Zivingî'nin bu çalışması, Kürtçe yazılan ilk tefsir niteliğinde olup aynı zamanda fikhî tefsir ekolünün son örneklerinden birini teşkil etmektedir.

Zivingî, tefsirinde genellikle ibarelere hareke vermiştir. Bu da Zivingî'nin yazdığı tefsirin doğru anlaşılmasına ve kaydettiği kelimelerin doğru telaffuz edilmesine ciddi manada katkı sunmuştur. Müfessir Zivingî, konu başlıklarını ilk ciltlerde Kürtçe olarak yazmışsa da bilahare Arapça olarak

GEÇMİŞ BUGÜN GELECEK BATMAN

yazmayı tercih etmiş ve bu başlıkları da görünecek şekilde ilgili sayfanın kenarında kaydetmiştir. Levâmi‘u‘r-Rahmân tefsirindeki her cildin sonunda o cilde ait müstakil bir fihrist bulunmaktadır. Bu fihristlerin tamamını Arapça olarak hazırlamıştır.

Zivingî‘nin kaleme aldığı ahkâm tefsirinin en önemli özelliği, Cassâs gibi sadece ilgili ahkâm ayetlerini tefsir etmekle iktifa etmemiş olmasıdır. Tefsirinde ifade etmemişse de Ahkâmu‘l-Kur‘ân‘a dair önemli tefsirlerden biri olan Kurtubî‘nin “*el-Câmi‘ li ahkâmi‘l-Kur‘ân*” adlı tefsirinin metodunu tercih ederek ayetlerin tamamını tefsir etmeye çalışmıştır.

Yazılan her çalışmada olduğu gibi tefsir kitapları da yazıldığı dönemin siyasî, kültürel ve ekonomik ortamından etkilenmiştir. “Levâmi‘u‘r-Rahmân” adlı tefsirde Zivingî‘nin de yaşadığı dönemin kültürel ve siyasi ortamından etkilendiğini ve bunu tefsirine yansıttığını ifade etmek mümkündür. Mesela Türkiye‘nin yakın döneminde yaşadığı bir kısım hadiseleri “*Allah‘ın mescidlerinde O‘nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır!*” (Bakara 2/114) ayetinin tefsirinde zikretmiştir. Bu bağlamda tek parti iktidarı döneminde camilerin askeri kışlaya çevrilmesi ve atların barınağı haline getirilmesi, sarığın yasaklanması gibi baskıcı ve yasaklayıcı uygulamaları hatırlatmıştır. (Zivingî (trs), *Levâmi‘u‘r-rahmân*, 1/445).

3.1. Tefsirin Kaynakları:

Zivingî, eserini kaleme alırken tefsir, hadis, fıkıh ve fıkıh usûlü gibi birçok alandaki eserlerden yararlanmıştır. Bunların bir kısmını tefsirin mukaddimesinde, bir kısmını da tefsirinin ilgili yerlerinde atıfta bulunarak zikretmiştir. (Zivingî (trs), *Mukaddime*, 2)

Zivingî, tefsirini yazarken ihtiyaç duyduğu kaynaklara ulaşarak onları temin etmeye çalışmıştır. Çalışmasını hazırlarken kaynak eserlere hızlıca ulaşmak için kitaplığındaki kitapları belli bir düzen dahilinde sıralamış hatta bu gerekçeyle çalışma odasına kimseyi sokmamaya azami gayret gösterdiği ifade edilmiştir.

Bu kaynakları konularına göre şöyle tasnif etmek mümkündür:

Tefsir Kaynakları: İbn Abbâs Tefsiri, Mukâtil b. Süleymân‘ın et-Tefsîru‘l-Kebîr‘i, Zeccâc‘ın (ö. 311/923) Meâni‘l-Kur‘ân‘ı, Ferrâ‘nın (ö. 458/1066) Meâni‘l-Kur‘ân‘ı, Cassâs‘ın Ahkâmu‘l-Kur‘ân‘ı, Beğavî‘nin (ö. 516/1122) Meâlimü‘t-Tenzîl‘i, İbn Kesîr‘in (ö. 774/1373) Tefsîru‘l-Kur‘âni‘l-azîm‘i, Kiyâ el-Harrâsî‘nin Ahkâmu‘l-Kur‘ân‘ı, Hatîb el-Şirbinî‘nin (ö. 977/1570) es-Sirâcu‘l-Münîr‘i, İbnu‘l-Arabî‘nin Ahkâmu‘l-Kur‘ân‘ı, Kurtubî‘nin el-Câmi‘ li ahkâmi‘l-Kur‘ân‘ı.

Fıkıh ve Fıkıh Usûlüne Dair Kaynaklar: Mâlikîlerden Sahnûn‘un (ö. 240/854) el-Müdevvenetü‘l-Kübrâ‘sı, İmâm Şâfi‘î‘nin (ö. 204/820) el-Ümm adlı eseri, İbn Münzir en-Nisâbü‘rî‘in (ö. 318/930) el-Eşrâf ‘alâ mezâhibi‘l-ulemâ‘sı, Tahavî‘nin Muhtasaru mezâhibi‘l-ulemâ‘ adlı eseri.

Hadis Kaynakları: Kütüb-i sitte (Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nisâî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce), İbn Abdilber‘in el-İstidrâk‘ı, İmâm Mâlik‘in Muvatta‘ası, Beğavî‘nin Şerhu‘s-Sünne adlı eseri, İbn Ebî Şeybe‘nin el-Musanef fi‘l-Ehâdis ve‘l-Âsâr‘ı, Sân‘ânî el-Yemenî‘nin el-Âsâr ile ve‘l-Ehâdis adlı eserleri.

GEÇMİŞ BUGÜN GELECEK BATMAN

Zivingî'nin tefsiri incelendiğinde birçok kaynak esere atıfta bulunmakta ve yer yer onları tanıtmaktadır. Mesela usûl ile ilgili meselelerde İmam Şâfiî'nin er-Risâle'si (Zivingî (trs), *Levâmi 'u'r-rahmân*, 2/254-255), Mâverdi'nin (ö. 450/1058) el-Ahkâmu's-Sultâniyye'si, (Zivingî (trs), *Levâmi 'u'r-rahmân*, 3/27-28) İmam Nevevî'nin (ö. 676/1277) Şerhu'n-Nevevî 'alâ Müslim gibi birçok kaynak esere ve müelliflerine yer vermiştir.

Zivingî, Rûhu'd-dîni'l-İslâmî adlı eserin sahibi Afif Abdülfettâh Tabbâra (Zivingî (trs), *Levâmi 'u'r-rahmân*, 2/173) ile Bediuzzaman Said Nursi (Zivingî (trs), *Levâmi 'u'r-rahmân*, 2/131) gibi çağdaş dönemde yaşayan bir kısım âlim ve mütefekkirin eserlerinden de yararlanmıştır.

4. Zivingî'nin Tefsir Metodu:

4.1. *Kur'an'ı Kur'an'la Tefsir Etmesi*

Zivingî, ayetleri tefsir ederken ilk olarak “el-ma'nâ” veya “el-ma'na'l-mücmel” gibi ifadelerle ayetin manasını ana hatlarıyla vermiş akabinde de genellikle “el-ma'na'l-mufassal” ifadesiyle ayeti ayrıntılı olarak tefsir etmiştir. Zivingî, burada ayetin içeriğine bağlı olarak bazen kelime kelime, bazen de ayetin tamamını veya içerdiği bir cümleyi esas alarak ayeti tefsir etmiş, akabinde de “şunu bil ki” başlığı altında tefsiri yapılan ayetle ilgili doğrudan veya dolaylı hükümlere yer vermiştir. Bu arada nadir de olsa bir kısım ayetlerin manasını detaya girmeden kısaca vermekle iktifa ettiği görülmüştür.

Zivingî'nin tefsirinin önemli özelliklerinden biri tefsirini yaptığı ayeti, Kur'an'ın başka ayetleriyle tefsir etmesidir. Mesela “*Ramazan ayı, Kur'an'ın indirildiği aydır.*” (Bakara 2/185) ayetini, “*Apaçık olan Kitab'a andolsun ki, biz onu (Kur'an'ı) mübarek bir gecede indirdik*” (Dûhân 44/3) ve “*Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik.*” (Kadir 97/1) ayetleri ile tefsir etmiştir. (Zivingî (trs), *Levâmi 'u'r-rahmân*, 2/438). Zivingî burada Kur'an'ın Ramazan ayında nazil olduğuna dair nassın yanında bu nüzulün Ramazan ayındaki Kadir Gecesi'nde gerçekleştiğini ve bir başka ayda böyle bir gecenin bulunmadığını, bu konuda herhangi bir ihtilafın söz konusu olmadığını beyan ederek ayeti ayetle tefsir etmiş, ayetler arasındaki ilişkiyi izah etmiştir.

4.2. *Kur'an'ı Hadis ile Tefsir Etmesi*

Ayetleri tefsir ederken hadisleri de istişhad olarak kaydeden Zivingî, sadece hadisin metnini zikretmekle yetinmemiş hadisin senedi, cerh ve ta'dil açısından ravilerin durumu ve hadisin sahihliği gibi hadis usulüne dair pek çok mevzuya da yer vermiştir. Zivingî, varid olan rivayetlere ehemmiyet vermiş, mevzu bahis rivayetlere çokça yer vermiştir. Hadisleri ele alırken hadisin Arapça metnini senediyle birlikte zikretmiş, kaynağını cilt, bab ve sayfa numarasına kadar vermiştir. Zivingî'nin hadislerin sıhhat derecesini ve ravileri cerh ve ta'dil açısından da değerlendirmeye tabi tutması, bu ilme olan vukufiyetini göstermektedir. (Zivingî (trs), *Levâmi 'u'r-rahmân*, 4/273-274). Tefsir ilminde takip ettiği bu metot, sağlıklı bilgiye ulaşmayı da sağlamaktadır. Bu arada istişhad olarak zikrettiği hadislerin manasını genellikle vermemiş, metni ile iktifa etmiştir.

GEÇMİŞ BUGÜN GELECEK BATMAN

4.3. *Kelâmî Meseleleri Ele Alması*

Hilafet, imamet ve tafdiyyet gibi birçok meselede kelimeler arasında vuku bulan tartışmalara tefsirinde yer veren Zivingî, onların görüşlerini ve dayandıkları delilleri zikretmiş, akabinde kendi görüşünü de kaydetmiştir. Mesela “*Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi.*” (Bakara 2/31) ayetinin tefsirinde “hilafet” meselesini detaylı bir şekilde ele almıştır. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) vefatından sonra halifenin seçimi, imamet, imametın şartları, Ehl-i Sünnet ile Şia arasında imamete dair tartışmalar, Şia’nın Hz. Ali’nin hilafetine dair serdettiği deliller, Ehl-i Sünnetin Şia’nın ilgili delillerine karşı zikrettiği deliller, Hz. Ebu Bekir’in hilafetine dair nas, imamın seçiminde ehl-i hal ve’l-‘akd heyetinin seçilmesi ve söz konusu heyet üyelerinin sayısı gibi pek çok tartışmalı mevzuu irdelemiştir. (Zivingî (trs), *Levâmi ‘u’r-rahmân*, 1/315-316).

4.4. *Âyetlerde Geçen Kavram ve Lafızları Açıklaması*

Zivingî’nin tefsiri, ayetlerdeki kelimelerin lügavî ve ıstılahî manalarını zikretmesi cihetiyle de ön plana çıkmaktadır. Zivingî, kelimelerin ıstılahî manalarını ve i’rabını detaylı bir şekilde incelemekte, ilgili kelimelerin farklı manalarını diğer sûrelerde gelen ayetlerle birlikte vermekte böylece konunun Kur’ân bütünlüğü içerisinde anlaşılmasını sağlamaktadır.

Mesela “*Dinlerine (millet) uymadıkça yahudiler de hıristiyanlar da asla senden razı olmayacaklardır.*” (Bakara 2/120) ayetinde geçen “millet” kavramını ilişkili gördüğü “şariat” ve “din” kavramlarıyla birlikte değerlendirmiş ve açıklamıştır. Bu kavramların lügat manasını, ardından da ıstılahî yönlerini zikreden Zivingî, söz konusu kelimelerin geçtiği ayet ve hadisleri ele almış, daha sonra da meseleyi ahkâm açısından değerlendirerek din farklılığının mirasa etkisi gibi doğrudan ayetten istinbat edilmeyen meseleleri ayet ve hadislerden delil getirerek açıklamıştır. (Zivingî (trs), *Levâmi ‘u’r-rahmân*, 1/478-480).

Müfessir Zivingî, fikhî boyutunu incelediği hayvanların niteliklerini de zikrederek lügavî boyutuna da dikkat çekmiştir. Mesela “Bâbu zikri’l-ernebî ve’l-yerbû’î ve’l-veberî ve’l-kunfuz” başlığı altında “erneb”, “yerbû”, “veber” ve “kunfuz” kelimelerini tek tek açıklamıştır. Burada geçen “erneb” kelimesinin kısaca “kılûşk/tavşan” manasına geldiğini açıklarken; “yerbû” kelimesini ise “hayvâneki biçûke, her wekî hiltâye bî şeklê xu, dûwê vî dirêje, lıngê vî pêşî kinû kasırın û lıngê vî pâşî dirêjin (küçük bir hayvan olup şekil olarak köstebeğe benzer. Kuyruğu uzun, ön ayakları kısa ve arka ayakları ise uzundur)” şeklinde niteliklerini zikretmiştir. (Zivingî (trs), *Levâmi ‘u’r-rahmân*, 2/242-243).

4.5. *Nahiv ve Sarf Konularına Yer Vermesi*

Zivingî, ayetlerin tefsiri yaparken nahiv ve sarf ilmine çokça başvurmuştur. Söz konusu tefsir, bu niteliğiyle aynı zamanda önemli bir nahiv ve sarf kitabı mesabesinde.

Mesela “*أَلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ*” (Bakara 2/197) ayetinin tefsiri yapılırken bu cümlenin i’rabı detaylı bir şekilde yapılmış, söz konusu cümlenin mübteda ve haberden oluştuğu, cümlede hazif ve takdir üslûbunun kullanıldığı belirtilmiştir. Daha sonra bu cümle, “*أَلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ*” veya “*وَقْتُ الْحَجِّ أَشْهُرٌ*” ya da “*فِي وَقْتِ وَأَشْهُرٍ الْحَجِّ*” şeklinde farklı kelime

GEÇMİŞ BUGÜN GELECEK BATMAN

takdirleriyle ele alınmış ve aşur-i ma'lûmatın hangi ayları kapsadığına dair rivayetler râvileri ile birlikte zikredilmiştir. (Zivingî (trs), *Levâmi 'u'r-rahmân*, 3/150)

4.5. Şiir ile İstişhad Etmesi

Zivingî, ayetlerin tefsirini yaparken ele alınan mevzu ile ilgili olarak beyitlere başvurmuştur. Zivingî, genellikle tefsirinde istişhad olarak zikrettiği beyitlerin çoğunun çevirisini yapmamıştır. Nadir de olsa bir kısım beyitlerin çevirisini yaptığı görülmüştür.

Zivingî, tefsirinde Arapça beyitlerin yanında bazen kendisinin nazmettiği Kürtçe beyitlere de yer vermiştir. Mesela “miras” meselesinin ele alındığı Nisâ Sûresi'nin 11. ayetini tefsir ederken varis olacak kadın ve erkeklerin listesini manzum olarak zikretmiştir. (Zivingî (trs), *Levâmi 'u'r-rahmân*, 5/473).

5. Sonuç

Molla Muhammed Zivingî, Ahmediyye medresesinde icazet aldıktan sonra bölgedeki birçok köyde imamlık ve müderrislik yapmış, 1986 yılı itibariyle Batman il merkezine yerleşmiştir. Nesir ve nazım türünde birçok eser kaleme alan Zivingî'nin en önemli eseri “*Levâmi 'u'r-rahmân fî tefsîri ahkâmi'l-Kur'ân*” adlı tefsiridir. Zivingî, on üç ciltten oluşan bu tefsirini tamamlayamadan 2020 yılında vefat etmiştir. Molla Muhammed Zivingî'nin Ahkâmu'l-Kur'ân'a dair kaleme aldığı bu tefsir, aynı zamanda ilk Kürtçe ahkâm tefsiri niteliğini taşımaktadır.

Zivingî'nin bu tefsiri, sade ve akıcı bir üslûp ile yazılmış bir tefsirdir. Zivingî ayetleri tefsir ederken sadece ahkâm ayetleriyle iktifa etmemiş bütün ayetleri tefsir etmiştir. Buna göre ilk olarak “el-ma'ne'l-mücmel” başlığı altında ayetin manasını ana hatlarıyla vermiş akabinde de “el-ma'ne'l-mufassal” başlığı altında da ayeti ayrıntılı olarak tefsir etmiştir. Ayetleri tefsir ederken hadisleri de istişhad olarak kaydeden Zivingî, sadece hadisin metnini zikretmekle yetinmemiş hadisin senedi, cerh ve ta'dil açısından ravilerin durumu ve hadisin sahihliği gibi hadis usulüne dair pek çok mevzuya da yer vermiştir. Cümlelerin i'rabını ve kelimelerin iştikakını da önceleyen Zivingî, ayetlerde geçen kelime ve kavramların lûgat manasını da vermiştir.

Kaynakça

Aktaş, M. N. (2021), *Molla Muhammed Zivingî ve Tefsirciliği*, Kitabe Yayınları, Ankara.

Zivingî, M.Muhammed (trs), *Levâmi 'u'r-Rahmân fî Tefsîri Ahkâmi'l- Kur'ân*, yazma eser (13 cilt).

Zivingî, M.Muhammed (1996), *Kitâbu Nehci'l-Muhtâc fî Menâsiki'l-Hâc*, yazma eser.

Zivingî, M.Muhammed (1996), *Musaffâtu'l-Kulûbi Mine'z-zulm*, yazma eser.

Zivingî, M.Muhammed (trs), *Mukaddime*, yazma eser, trs.

Zivingî, M.Muhammed (trs), *Risâletu Hakâiki'l-hakâik*, yazma eser, trs.

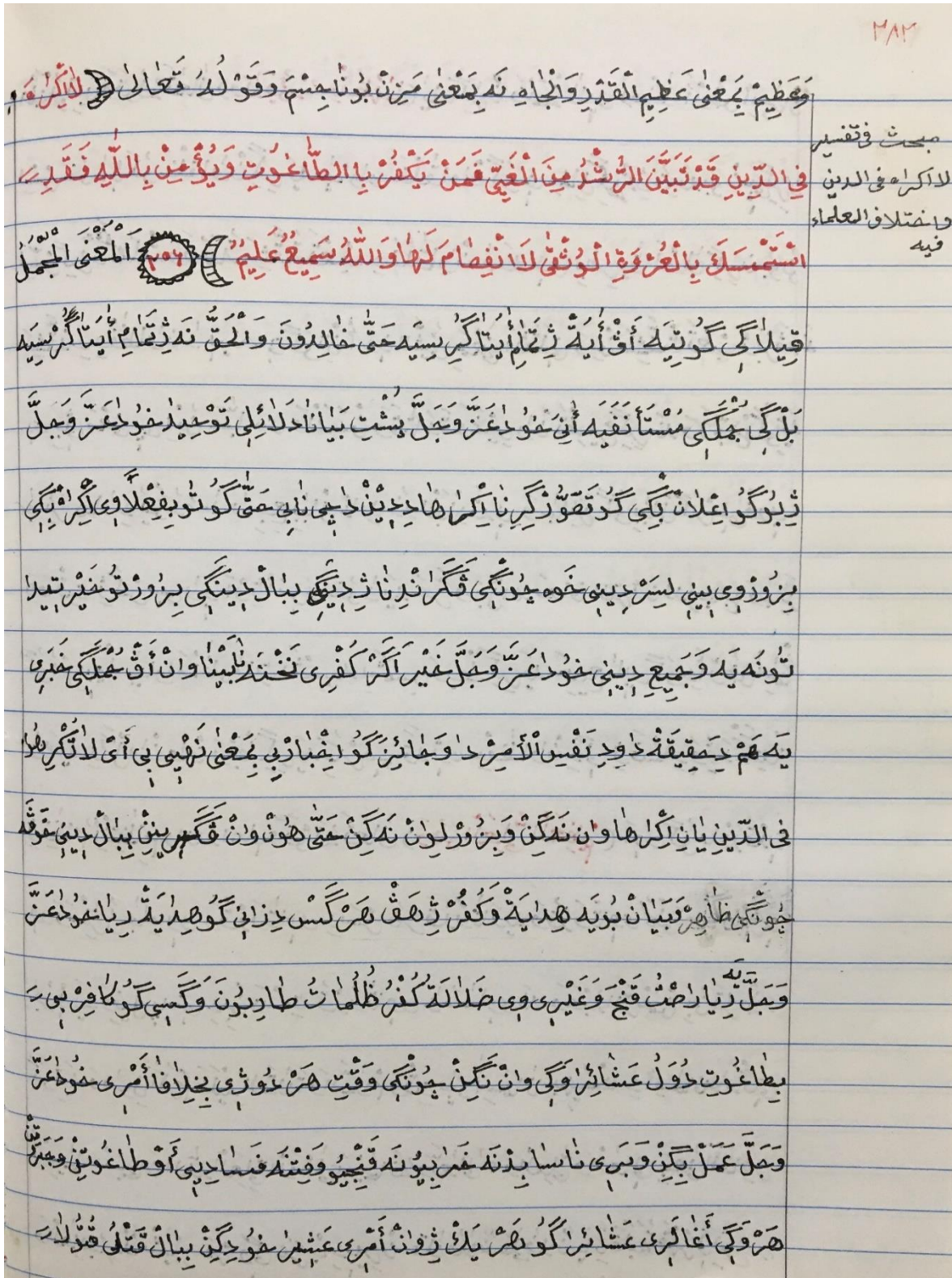
GEÇMİŞ BUGÜN GELECEK BATMAN

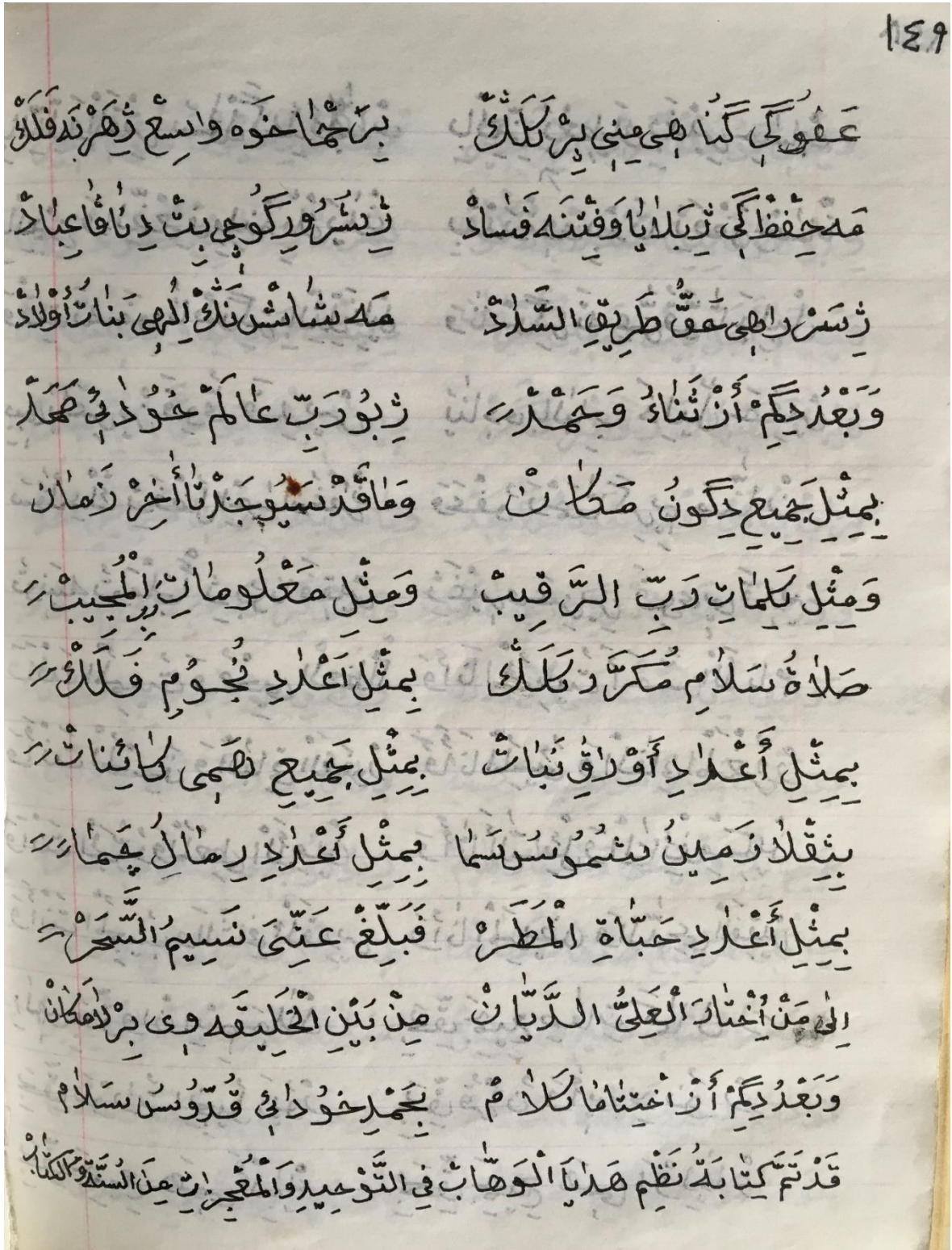
EK: 1: Molla Muhammed Zivingi'nin kütüphanesi ve kişisel fotoğrafları

GEÇMİŞ BUGÜN GELECEK BATMAN

EK 2: Zivingî'nin yazma eserlerinden örnek resimler.

“Risâletu hakâiki'l-hakâik” adlı eserin son sayfası.